

Методичний бюлетень

Резерви підвищення ефективності уроку

Випуск 6

квітень 2016 року

Учитель...

У цьому випуску:

1. Диференційоване навчання та форми роботи зі здібними учнями
2. Вимоги до успішного уроку
3. 10 характеристик вчителя XXI століття.
4. Вчителі як учні: 6 ідей для професійного розвитку
5. Пам'ятка вчителю, який узагальнює власний педагогічний досвід

В самій своїй основі педагогічна праця – справжня творча праця – стоїть близько до наукового дослідження. Ця близькість, споріднення полягає насамперед в аналізі фактів та необхідності передбачати. Вчитель, який уміє проникати думкою в природу фактів, у причинно-наслідкові зв'язки між ними, запобігає багатьом труднощам і невдачам

В.Сухомлинський

Свята і праведна твоя дорога.
І ти на ній чимало літ!
Ті справжній вчитель – це від Бога!
І ти не йдеш – летиш у світ!

Натхненно, справедливо, світло
Ти досягаєш висоти.
І ніби зірочка розквітла
Ведеш дітей в нові світи.

Ти не спиняєшся ніколи.
До нового свій робиш крок.
Душі пориви – це для школи!
Найкраще – дітям на урок!

Чарівне та інноваційне,
І світлих тисячі ідей.
Живе, чудове, емоційне –
Це все для радості дітей!

Щоб у дітей душа розквітла,
Щоб легше йшли вони у світ.
Ведеш за руку їх до світла
З маленьких літ, з маленьких літ...

Хоч не легка твоя дорога,
Та серце вибрало таку.
Ти є учителем від Бога,
Хоч маєш долю нелегку.

Диференційоване навчання та форми роботи зі здібними учнями

Диференціація передбачає таку організацію роботи на уроці, коли одному або групі учнів учитель пропонує в певній системі посильні завдання різної складності й цим самим створює сприятливі умови для розвитку і навчання кожного.

Індивідуалізація включає постійне спостереження, адаптування матеріалів та занять, отримання інформації від сімей, взаємодія з дітьми, метою якої є підтримка їхнього розвитку.

Індивідуалізація і диференціація належать до інтерактивного навчання.

Диференційовані завдання передбачають індивідуальну роботу з усіма категоріями учнів, конкретну допомогу кожному для максимального розвитку його розумових здібностей, дають змогу одночасно працювати з учнями різного рівня готовності до навчальної діяльності.

Диференціація за ступенем самостійності всім учням пропонуються завдання однакової складності, диференціюється міра допомоги різним групам школярів, кількість інформації про хід розв'язування дозується.

Диференціація за ступенем складності завдань

Інформація варіюється за характером:

- конкретизація завдання (вказується лише мета, а шляхи її досягнення учні знаходять самі);
- розв'язання допоміжних завдань, що приводять до вирішення основного завдання (дається підказка, на що слід звернути увагу під час роботи над завданням);
- вказівка на прийом розв'язання, навідні питання, наочне підкріплення тощо (детально розглядається послідовність розумових операцій, необхідних для пошуку рішення).

Провідні методи навчання – практичні. Змінюється роль демонстраційного матеріалу – поступається перед роздатковим, який (у свою чергу) різноманітнюється, індивідуалізується залежно від потреб та можливостей дітей.

Діяльність школярів стає більше самостійною, вибірковою, практичною. Замість визначення оцінки вчителя активізується самооцінювання та взаємооцінювання.

Здібний учень – який має природні здібності; обдарований, талановитий.

Типи обдарованості дитини (за М. Карне):

1. **Інтелектуальна обдарованість.** Виявляється у допитливості, спостережливості, точному мисленні, винятковій пам'яті, потязі до нового, глибині занурення у справу.

2. **Обдарованість у сфері академічних досягнень.** У читанні: надає йому перевагу серед інших видів діяльності; швидко і надовго запам'ятовує прочитане; володіє великим словниковим запасом; використовує складні синтаксичні конструкції. У математиці: виявляє інтерес до лічби, вимірювання, зважування, упорядкування предметів; легко виконує арифметичні дії; застосовує математичні вміння і терміни до ситуацій, що не стосуються безпосередньо математики. У природничих науках: виявляє інтерес до навколишнього; цікавиться походженням та призначенням предметів і явищ, їх класифікацією; намагання експериментувати.

Біологічними передумовами обдарованості є: задатки, як вроджені анатомо-фізіологічні особливості людини, що зумовлюють розвиток здібностей (до музики, малювання, математики, спорту тощо); здібності – індивідуальні якості особистості, які виявляються у певній діяльності і які забезпечують успіх саме в цій діяльності; схильності – емоційне ставлення, конкретна вибіркова спрямованість на певну діяльність, що заснована на інтересі до цієї діяльності, потреби у її здійсненні, бажанні виконувати, досягати у ній успіху.

Психологічна якість обдарованих дітей – їх здатність прогнозувати можливі ситуації, способи розв'язання проблем, внутрішньо програвати ситуації ризику й небезпеки, а також знаходити можливі виходи із таких ситуацій

Обдаровані діти часто є оригінальними у поведінці та спілкуванні. Обдаровані діти частіше за своїх однолітків обирають роль дорослого в іграх, змагаються з іншими дітьми.

Вони не уникають відповідальності, пред'являють високі вимоги до себе, самокритичні; не люблять, коли до них ставляться із захопленням, адже самі знають собі ціну. Ці діти випереджають однолітків у моральному розвитку, активно прагнуть добра, справедливості, правди, виявляють інтерес до духовних цінностей.

Диференційоване навчання та форми роботи зі здібними учнями

Форми та методи роботи з обдарованими дітьми:

– *ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких завдань)* – пропонує певний набір прийомів мислення, кінцевою метою яких є свідоме досягнення стану «осаяння», підказок інтуїції тощо.

– *Ейдетика* – технологія формування ейдетичного мислення, в основі якого запам'ятовування інформації через образи, асоціації й відчуття.

– *Принцип відкритих перспектив*: будь-який учень, навіть найслабший, може сьогодні спробувати вивчити тільки один сьогоднішній урок, добре написати конспект і відразу одержати свою першу добру оцінку, а там другу, а там третю...

Форма роботи з обдарованими дітьми – інтерактивне навчання: «запитання – відповідь». Для цього клас поділяється на декілька груп. Кожна група одержує завдання прочитати текст з підручника і скласти запитання до нього. Коли учень замислюється над постановкою запитання, то в його уяві має бути варіант відповіді, це розвиває логічне мислення. Ланцюжок «запитання – відповідь» сприяє тому, що відповідь породжує нове запитання. Така методика роботи допомагає дитині формулювати певні умовиводи, висловлювати свої думки, доходити правильних висновків.

Форма роботи з обдарованими дітьми: «інформаційно – пізнавальна суперечність». Характерна особливість полягає в тому, що елементами є істинні, але, на перший погляд, суперечливі судження.

Прийом «Незавершене рішення» – за його допомогою можна визначити рівень пізнавальної активності. Наприкінці уроку вчитель пропонує учням виконати завдання творчого характеру і попереджає, що рішення виявиться досить цікавим і несподіваним. Після обговорення висунутої проблеми учні починають роботу, але не встигають виконати завдання до закінчення уроку. Вчитель, не фіксуючи увагу на тому, що завдання повинно бути завершено, перевіряє його наявність і якість виконання на наступному уроці.

Найефективнішими **формами та методами роботи з обдарованими дітьми**, розкриття потенціалу креативності, безперечно будуть такі, що мають за мету:

- реалізація творчого експрес-тренінгу під час проведення шкільних уроків;
- налаштування учнів на досягнення успіху;
- допомога кожному учневі ставити перед собою посильні завдання, які б відповідали його інтересам і носили дослідницький

Наведемо коротку характеристику деяких форм та методів роботи з обдарованими дітьми:

Метод роботи з обдарованими дітьми – проблемні запитання. При вивченні різних тем з предмету підбираються проблемні запитання, на які учень у підручнику готової відповіді не знайде. При цьому для вірної відповіді учню потрібно ще застосувати знання з вивчених раніше розділів. Ще в запитання закладається якась проблемна ситуація, розв'язати яку потрібно неординарним способом.

Метод роботи з обдарованими дітьми – побудова гіпотез. Учні висувають власні гіпотези щодо вирішення наукового завдання. Роблять свої припущення, що можуть стати темою дослідження.

«Виділяти найкраще» – цей метод, відомий як «ефект Розенталя» або ефект Пігмаліона – психологічний феномен, який полягає в тому, що очікування особистістю реалізації пророцтва багато в чому визначають характер її дій та інтерпретацію реакцій оточуючих, що й провокує «самоздійснення пророцтва», цей термін винайшов американський соціолог Роберт Мертон у 1948 році для тих пророкувань, які стихійно «керують» поведінкою людей і призводять до очікуваних ними результатів.

Вимоги до успішного уроку

Багато учнів погано вчаться не тому, що вони не можуть вчитися, а тому, що вчаться так, як їх навчають

В.Сухомлинський

1. Мета уроку не тільки сформульована і донесеної до учнів, але й орієнтована на розвиток і вихованим учня безпосередньо на уроці. Відтак, урок орієнтований на розвиток і виховання особистості з притаманними їй властивостями — мисленням, мовленням, цілеспрямованістю, самостійністю

2. Навчання не має за мету надання учневі певного обсягу інформації, а, передусім, розвиток і виховання учня як особистості в процесі переробки, усвідомлення застосування інформації. Тобто інформація є не кінцевим, а стартовим аспектом уроку

3. Розвиток мислення в процесі переробки, усвідомлення і застосування інформації, спрямований на формування спроможності учнів виконувати операції:

- 1) порівняння;
- 2) класифікації;
- 3) узагальнення;
- 4) систематизації;
- 5) аналізування;
- 6) синтезування;
- 7) інтерпретування (тлумачення, пояснення значення невідомих слів, понять, термінів);
- 8) трансформування (перенесення досвіду з однієї галузі життя, навчання до іншої);
- 9) індукції / дедукції

4. Головними стають не самі по собі «знання» (як набір тих чи інших фактів), а вироблення і вдосконалення прийомів (алгоритмів) самостійної навчальної діяльності учнів таких, як:

- 1) робота з текстом (підручником та іншими джерелами інформації);
- 2) написання письмових робіт (творів, критичних статей, рефератів, конспектів тощо);
- 3) робота з довідковою літературою (особливо задля формування понять, інтерпретації незнайомих термінів);
- 4) виконання власних досліджень, експериментів, пошукової роботи;
- 5) робота з самоконтролю та самокоригування (самоперевірка, робота над помилками);
- 6) оцінювальна діяльність (розробка адекватних критеріїв оцінки процесу або результату діяльності, самооцінювання, самоаналіз);
- 7) робота з цілепокладання та планування власної діяльності;
- 8) виховання самовідповідальності за власні дії та їх результати

5. Мотивація учнів на учіння відбувається не через примус і загрози покарання, а через створення навчальної проблеми («пізнавального конфлікту»). Урок, що не містить подібної «проблеми» (чи то «конфлікту»), не є ефективним з позицій навчання, оскільки освіта не може набуватися штучно, в неприродний спосіб.

10 характеристик вчителя ХХІ століття

Останні технологічні досягнення вплинули на багато сфер життя суспільства і змінили те, як відбувається спілкування, навчання, співпраця. Водночас ці успіхи розширили словник людства, додали до нього визначення, наприклад, цифрових аборигенів, цифрових емігрантів, а також – «вчителя ХХІ століття».

Очевидно, що навчання в ХХІ столітті не зовсім звичне явище. Але що це означає бути вчителем ХХІ століття?

1. Клас орієнтований на учня і персональний підхід

Оскільки учні мають доступ до будь-якої інформації, звичайно, немає змісту “годувати їх з ложечки” знаннями або вчити за принципом “всі однакові”. Учні мають різні особливості, цілі й потреби, і пропонувати персональний підхід не тільки можливо, але й бажано. Коли учні роблять власний вибір, вони наче «володіють» своїм навчанням, а це підвищує внутрішню мотивацію і вимагає більших зусиль – ідеальний рецепт для поліпшення результатів навчання!

2. Учні – творці

Сьогоднішні учні мають найновіші технологічні інструменти, але, їх використання у багатьох випадках ледь виходить за рамки спілкування з родиною та друзями за допомогою чату, повідомлень або дзвінків. Навіть якщо учні в даний час вважаються цифровими аборигенами, багато з них – далекі від виготовлення власного цифрового контенту. У той час як вони володіють власними дорогими пристроями з можливостями писати блоги, створювати інфографіку, книги, відео... у багатьох класах, як і раніше, їх просять вимкнути всі пристрої. А паперові зошити, на жаль, часто просто викидають. Якщо ж дати учням шанс, вони можуть створювати гарні і творчі блоги, фільми, або цифрові історії, якими вони будуть пишатися і ділитися з іншими.

3. Вивчення нових технологій

Для того, щоб мати можливість запропонувати учням вибір, в нагоді стане власний досвід і знання. Технології продовжують розвиватись, їх потрібно розуміти. Перевага в тому, що нові технології є новими як для новачків, так і досвідчених викладачів.

4. Будьте глобальними

Сучасні засоби дозволяють легко дізнатися про інші країни і людей з перших вуст. Звичайно, підручники ще достатньо важливі, але якщо можна було б вивчати мови, культури, розвивати комунікативні навички і фактично говорити з людьми з інших частин світу?!

Дивно, що хоча всі інструменти доступні, ми як і раніше дізнаємось про інші культури, людей і події зі ЗМІ. Варто навчати учнів, як використовувати такі інструменти, щоб вони могли “відвідати” будь-який куточок планети.

5. Співпрацюйте

Створення цифрових ресурсів, презентацій та проектів разом з іншими педагогами і учнями зробить діяльність у класі реальною. Співпраця повинна виходити за рамки спільного використання документів за допомогою електронної пошти або створення презентації. Багато великих ідей ніколи не виходять за рамки розмови або паперу, що є великою втратою! **Співпраця в глобальному масштабі може змінити весь наш досвід!**

10 характеристик вчителя ХХІ століття

6. Залучайте однодумців

Сьогоднішні інструменти дозволяють зв'язатись із будь-ким у будь-якому місці, у будь-який час. У вас є питання до експерта або колеги? Просто підключіть їх за допомогою соціальних медіа!

7. Застосовуйте проектно-побудоване навчання

Сьогодні учні мають доступ до оригінальних документів, текстів, експертів зі всього світу, а також однодумців, що вивчають такий самий предмет в іншому кутку світу. Вони повинні розвивати в собі здатність критично мислити та ставити правильні запитання, проводити дослідження, створювати проекти, користуючись тим, що вже є у них в руках.

Все чого потрібно їм від вчителя – це супровід!

8. Будуйте позитивну поведінку он-лайн

Для сьогоднішніх вчителів важливо моделювати, як правильно використовувати соціальні медіа, як виробляти і публікувати цінний контент, як організувати спільне використання ресурсів он-лайн. Підтримання професійної поведінки і в класі, і он-лайн допоможе побудувати позитивну поведінку учнів.

9. Будьте інноваційними

Розширюйте власну скриньку інструментів і спробуйте нові способи викладання, яких Ви ще не пробували – навчайте за допомогою соціальних медіа, замініть підручники на веб-матеріали. Не заради самих ресурсів, а заради учнів! Учні цінують новинки – НЕ нові інструменти, але нові, більш продуктивні і цікаві способи їх використання.

10. Продовжуйте вчитись

Оскільки нові технології продовжуватимуть з'являтися, навчання і при звичаювання до них є надзвичайно необхідним.

Найперше, що має зробити вчитель, - це розвинути в учня дух допитливості

Д.Менделєєв

Отже, вчитель нового покоління – це:

- + Людина, яка є **психологічно та емоційно компетентною**.
- + **Лідер і менеджер**. Це людина, яка бере відповідальність за успіх свого учня, добре працює у команді з іншими вчителями, є порадником, другом та помічником для дітей, постійно вчиться та різнобічно розвивається, носій високих етичних стандартів (тобто навчає прикладом).
- + **Звільнений від стереотипів та успішний**. Тобто вчитель вміє створити середовище для ефективного навчання та розкриття таланту дитини, знаходить цікавий матеріал для уроків, досліджує, любить свою роботу, успішно реалізовує себе через роботу, творчий, проактивний, звільнений від стереотипів, гнучкий (швидко реагує на зміни у зовнішньому середовищі).
- + **Володіє презентаційними навичками. Ефективний комунікатор та фасилітатор**. Вчитель є мовознавчо компетентним, тобто чітко та зрозуміло висловлюється, використовує різні методи та практики викладання матеріалу, використовує ІКТ у навчальному процесі, підтримує принцип спільної відповідальності – учитель+батьки.
- + **Формує знання та навички потрібні у сучасному світі**. Навчає учнів лідерству та командній роботі, розвиває в учнях критичне мислення і навички вирішення проблем, дає право вибору та вчить брати відповідальність за свій вибір, а також своїм прикладом демонструє навички для успіху в ХХІ столітті.

Вчителі як учні: 6 ідей для професійного розвитку

Вчителі – це вмілі учні, які, щоб залишатись професіоналами, повинні постійно вдосконалювати свої знання і навички. Для цього школам необхідно створити умови, щоб вчителі мали можливість обирати самостійно, як їм зростати, які цілі перед собою ставити.

Вчителі можуть вважати себе тими, хто навчається впродовж всього життя (**life-long learners**). Так само як диференційовані уроки призначені для того, щоб задовольнити потреби різних учнів, так вчителі також повинні мати шанс розвиватись професійно, відповідно до своїх потреб і цілей.

Унікальні ідеї, що допомагають підійти до оцінки професійного розвитку вчителя більш індивідуально.

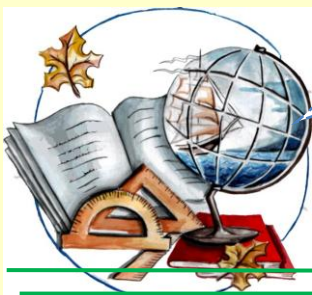
- 1. КНИЖКОВИЙ КЛУБ.** Книжковий клуб дозволяє поєднати вчителів зі схожими інтересами для читання й обговорення нових теорій та практик. Адміністрація може попросити вчительський колектив обрати книгу, яку б вони хотіли прочитати спільно. Або ж запропонувати скласти список книг, які є важливими для розвитку всієї школи. Книжковий клуб повинен відбуватись регулярно і займати достатньо часу для того, щоб кожен міг висловити свою думку.
- 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ.** Це найкращий метод для вчителів, що прагнуть створити атмосферу навчання у своєму класі. Дослідження діяльності розпочинається із запитання: «Що я можу покращити у своєму класі?». З цього моменту вчитель заглиблюється у дослідження поведінки учнів, а також – у літературу, що пояснює ті чи інші феномени. Це допомагає йому сформулювати список речей, які можна випробувати, щоб покращити теперішній статус. Клас перетворюється у міні-лабораторію, адже вчитель випробовує нові речі і вимірює свою ефективність.
- 3. ОПРАЦЮВАННЯ УРОКУ.** Ця практика бере свій початок у японській початковій освіті. Під час опрацювання уроку, вчителі працюють разом над плануванням уроку, зазвичай маючи на меті певні цілі або проведення дослідження. Тоді один вчитель проводить урок у своєму класі, в той час як інші – спостерігають за ним. Після уроку вчителі збираються на обговорення й підсумовують зроблене, після чого наступний вчитель проводить той самий урок у своєму класі з урахуванням зворотнього зв'язку. Група спостерігає за проведенням уроку вдруге, після чого дає свої рекомендації вже більшій частині вчителів. Опрацювання уроку дає вчителям можливість співпрацювати разом і покращити як індивідуальний стиль викладання, так і шкільну в цілому.
- 4. НАСТАВНИЦТВО (МЕНТОРСТВО).** Зазвичай менторство розглядають як можливість для вчителів, які щойно розпочали викладання. Вчителі з досвідом викладання є чудовим джерелом для нових освітян, які часто потребують допомоги у розпорядженні часом, спілкуванні з батьками, тощо. Проте, менторство може знадобитися вчителям у будь-якому віці, якщо вони розпочинають вивчати щось нове – нові методики, нові технології. Якщо вчитель із великим стажем хоче навчитись, як можна інтегрувати технології у своєму класі – йому необхідно знайти ментора. Ментори надають допомогу інформаційно, у формі зворотнього зв'язку чи поради.
- 5. СТЕРЕЖЕННЯ.** Це дозволяє вчителям проникати у світ своїх колег, що може дати їм новий погляд на викладання. Можна помітити нові інноваційні методики організації навчального процесу, взаємодії із студентами та батьками. Спосередження дозволяють вчителям віднайти нові шляхи викладання – не в теорії, а на практиці.
- 6. ПОРТФОЛІО.** Не завжди сьогодні можна оцінити дітей лише тестами. Дуже часто потрібно створити щось, що може продемонструвати навчальну подорож. Це може стати хорошою можливістю для вчителя пороздумувати над тим, що відбулось з учнем протягом шкільного року. Портфоліо може включати в себе рецензії на прочитані книги, відео-уроки, приклади зворотнього зв'язку від батьків і т.д.

Пам'ятка вчителю, який узагальнює власний педагогічний досвід

1. Уважно слідкуйте за новинками науково-методичної літератури, ведіть бібліографію літератури, що Вас цікавить.
2. Збирайте і накопичуйте матеріали, що відображають досвід Вашої роботи: плани, конспекти, дидактичні посібники, окремі уроки тощо.
3. Обираючи тему для узагальнення досвіду, намагайтеся врахувати успіхи й недоліки і Вашій роботі, роботі колег. Бажано взяти тему, яку Ви вважаєте найбільш важливою і необхідною. Постарайтесь сформулювати її чітко і конкретно.
4. Визначте форму узагальнення. Це може бути доповідь, стаття, буклет тощо. Обов'язково приведіть у систему методичні матеріали (плани, картки, схеми тощо), супроводжуючи їх картками-поясненнями.
5. Складіть короткий план теми, напишіть за темою тези. Згадайте і поясніть факти, які будуть використані як основа Ваших висновків. Конкретизуйте план: в ньому повинна бути ідея досвіду та логічний виклад теми.
6. Доповідь. Спочатку чернетка. Дуже стислий виступ без загальних фраз. Літературу використовуйте не для повторення вже описаного, а для поглиблення і систематизації своїх спостережень і висновків.
7. Критично оцінюйте досвід. Розповідаючи про успіхи, не забудьте сказати про недоліки, труднощі, помилки. Головний критерій хорошого досвіду – результативність. Розкриття досвіду нецікаве, якщо в ньому не показаний ріст і розвиток дітей.
8. Матеріал намагайтеся викласти коротко, просто, логічно, уникаючи повторень.
9. Працюючи над темою, радьтеся із колективом, зі своїми колегами. Так можуть з'явитись цінні думки, необхідні факти.
10. Підберіть і оформіть додатки (схеми, таблиці, картки, роботи учнів, список літератури тощо).

*Учитель для школи це те саме, що сонце для всесвіту.
Він джерело тієї сили, яка надає руху всій машині.
Остання заіржавіє у мертвому заціпенінні, якщо він не
зуміє вдихнути в неї життя і рух*

А.Дістервег

Харківський технічний ліцей № 173
вул. Самаркандська, 17
<http://lyceum173.edu.kh.ua/>